

СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ У ВОДОГОСПОДАРСЬКО-МЕЛІОРАТИВНОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

SYSTEM OF ECOLOGICAL INSURANCE OF RISKS IN HYDRO ECONOMIC AND LAND-RECLAMATION COMPLEX OF UKRAINE: METHODOLOGICAL ASPECTS

Людмила ГРАНОВСЬКА,
доктор економічних наук,
Херсонський державний аграрний
університет

Lyudmyla GRANOVSKA,
PhD Economics,
Kherson State
Agrarian University

Ріма КИСЕЛЬОВА,
кандидат економічних наук,
Херсонський державний аграрний
університет

Rima KYSELIOVA,
PhD Economics,
Kherson State
Agrarian University

Починаючи з 80-х років ХХ ст., у розвинених країнах, насамперед у Нідерландах, США, Японії та деяких інших, у практику природоохоронної діяльності стала активно впроваджуватися концепція управління, яка базується на положеннях ризик-аналізу. Згідно з концепцією індикатором ризику зниження якості навколишнього природного середовища є стан здоров'я людини, виражений за допомогою спеціальних показників ризику [2, с. 441]. Вітчизняні вчені зазначають, що сільське господарство є галуззю з найбільшою імовірністю виникнення різних груп ризиків, саме вона залежить від таких неконтрольованих чинників, як природно-кліматичні умови, біологічні фактори, сезонність виробництва, коливання ринкової кон'юнктури, тривалий період обороту капіталу, складність зміни асортименту продукції та технологій, зміни у державній політиці регулювання. У даному випадку ризик полягає у відсутності гарантій отримання запланованих виробничих результатів [1, с. 275].

Запровадження методики оцінки ризиків у водогосподарській діяльності на меліорованих землях та їх екологічне страхування – найбільший стратегічний напрям досягнення прийнятого рівня безпеки для населення, навколишнього природного середовища та об'єктів економіки. На основі систематизації існуючих підходів вітчизняних і зарубіжних вчених щодо сутності екологічного страхування встановлено, що екологічне страхування є одним із важливих інструментів еколого-економічного механізму регулювання водогосподарської діяльності на меліорованих землях, а також інструментом розв'язання соціально-економічних та еколого-економічних проблем близького майбутнього. А це у свою чергу є однією з необхідних умов переходу до сталою розвитку.

Водогосподарсько-меліоративний комплекс Південного регіону України є багатofункціональним утворенням, яке включає значну кількість водогосподарських і меліоративних об'єктів, призначених для задоволення потреб населення і галузей економіки якісною водою, створення оптимальних умов для вирощування сільськогосподарських культур та раціонального використання меліорованих земель у контексті продовольчої безпеки України. Існуючий технічний стан

об'єктів водогосподарсько-меліоративного комплексу та екологічний стан меліорованих земель свідчать про присутність реальних еколого-економічних ризиків при їх використанні як на регіональному, так і на національному рівнях. Зростання екологічної напруги в системі водогосподарсько-меліоративного комплексу відбувається за рахунок природного старіння меліоративних об'єктів, систем і мереж, зменшення обсягів відновлювальних робіт, у тому числі з реконструкції водогосподарських об'єктів та меліоративних систем, нераціонального використання меліорованих земель і відсутності ефективної системи моніторингу за їх станом. Еколого-меліоративний стан зрошуваних сільськогосподарських земель останнім часом також значно погіршився внаслідок їх нераціонального використання й технічного старіння водогосподарських систем. Подальше використання меліорованих земель та об'єктів водогосподарсько-меліоративного комплексу створює загрозу виникнення еколого-економічних, технологічних, організаційних та погодно-кліматичних ризиків.

Під ризиком у системі водогосподарсько-меліоративного комплексу необхідно розуміти кількісно вимірну імовірність непередбаченої події з порушенням функціонування об'єкту, споруди, системи і пов'язаними наслідками у вигляді втрати, збитку, шкоди. Ризики поділяють на об'єктивні, які виникають незалежно від діяльності людини в результаті погодних, технологічних і технічних ризиків, та суб'єктивні, що виникають у результаті прийняття управлінських рішень людиною в процесі водогосподарської діяльності. Види ризиків, які виникають в системі водогосподарсько-меліоративного комплексу, можна згрупувати таким чином (див. **табл. 1**).

Ідентифікацію еколого-економічних ризиків при здійсненні водогосподарської діяльності на меліорованих землях можна визначити за:

- рівнем еколого-економічних ризиків, оцінюванням прийнятності й надмірної небезпеки діяльності водогосподарсько-меліоративних об'єктів, пов'язаної з імовірністю настання гідродинамічної аварії, що має несприятливі наслідки для навколишнього природного середовища;
- проведенням екологічного аудиту водогосподарсько-меліоративних об'єктів та меліорованих земель, у результаті якого

Обґрунтовано алгоритм ідентифікації еколого-економічних ризиків використання водогосподарсько-меліоративних об'єктів і меліорованих земель. Запропоновано організаційно-економічний механізм впровадження системи екологічного страхування у водогосподарсько-меліоративний комплекс. Розроблено модель процедури екологічного страхування в системі водогосподарської діяльності.

The algorithm for identifying environmental and economic risks of hydro economic and land-reclamation facilities and reclaimed lands is grounded. The organizational-economic mechanism of implementation of environmental insurance in hydro economic and land-reclamation complex is offered. The procedure model of environmental insurance in the system of water management is worked out.

Таблиця 1. Види ризиків під час функціонування водогосподарсько-меліоративного об'єкта*

Вид ризику	Фактори виникнення ризику
Організаційний	Неефективна система управління, різні форми власності, прогалини в законодавчо-нормативному та інституційному забезпеченні
Технічний	Моральний і фізичний знос об'єктів, споруд, систем, інженерно-конструкторські дефекти
Еколого-економічний	Імовірність виникнення екологічних і економічних збитків у результаті того, що водогосподарсько-меліоративний об'єкт, споруда чи система негативно впливає на навколишнє природне середовище
Економічний	Недостатність фінансування експлуатаційної діяльності, заходів з реконструкції та модернізації об'єктів, споруд, систем
Природний	Геологічні, гідрогеологічні, природно-кліматичні умови
Погодний	Імовірність виникнення негативних природно-кліматичних факторів: опади, град, суховії, пилові бурі, заморозки
Соціальний	Відсутність мотивації праці, низький рівень заробітної плати, освіти, погіршення умов проживання населення, низькі превентивні заходи з боку держави, демографічної проблеми
Катастрофічно-техногенного впливу	Підтоплення й затоплення території та інші зміни навколишнього природного середовища в результаті гідродинамічної аварії

*Розроблено авторами на основі аналізу джерел [3; 4; 5; 6; 7].

Таблиця 2. Принципи, на яких базується система управління ризиками техногенного й природного характеру

Принцип	Сутність
1. Прийнятності ризику	Полягає у визначенні соціально, економічно, технічно й політично обґрунтованих нормативних значень ризиків для населення, навколишнього природного середовища та об'єктів економіки [8]
2. Превентивності	Передбачає максимально можливе і завчасне виявлення небезпечних значень параметрів стану чи процесу та ініціюючих подій, які створюють загрозу виникнення надзвичайних ситуацій [8]
3. Мінімізації ризику	Ризик надзвичайної ситуації необхідно знижувати настільки, наскільки це можливо [8]
4. Повноти	Ризик для життєдіяльності людини чи функціонування будь-якого об'єкта є інтегральною величиною, яка має визначатися з урахуванням всіх загроз виникнення аварій [8]
5. Адресності	Ризиком повинен управляти той, хто його створює [8]
6. Доцільності	Суб'єкт управління ризиком забезпечує (в межах від мінімального до гранично допустимого) значення ризику, виходячи з наявних економічних, технічних та матеріальних ресурсів та існуючих соціальних умов [8]
7. Інформованості	Кожний суб'єкт управління ризиком зобов'язаний регулярно надавати органам державної влади та місцевого самоврядування реальні можливі небезпеки виникнення ризиків [8]
8. Системності*	Розгляд водогосподарсько-меліоративного об'єкту як еколого-економічної складової системи
9. Комплексності*	Запровадження екологічного страхування з безперервним зв'язком всіх взаємопов'язаних процесів у водогосподарсько-меліоративному комплексі
10. Оптимальності*	Прийняття оптимальних рішень при управлінні ризиками у водогосподарсько-меліоративному комплексі з урахуванням присутності ненульового ризику при функціонуванні водогосподарсько-меліоративних об'єктів та господарської діяльності на меліорованих землях
11. Інтегрованості*	Дає змогу сформувати єдину стратегію запровадження екологічного страхування, яка має враховувати синергетичний ефект при функціонуванні водогосподарсько-меліоративних об'єктів та господарській діяльності на меліорованих землях
12. Визначеності*	Визначення конкретних факторів, які впливають на виникнення групи будь-яких ризиків

*Авторське визначення

можна оцінити екологічну небезпеку та відповідальність за можливий збиток як для навколишнього природного середовища, так і для третіх осіб;
 □ рівнем керування еколого-економічним ризиком, шляхом зниження ціни еколого-економічних ризиків при заданих обмеженнях на витратні ресурси.

Запровадження системи екологічного страхування потребує з'ясування й удосконалення понятійно-категорійного апарату, який можна розділити на групи, а саме:

□ загальні умови страхування та специфіка страхових відносин;

- процес формування страхових екологічних фондів і резервів;
- процес і порядок розподілу страхового фонду;
- економічний простір страхових операцій.

Екологічне страхування водогосподарсько-меліоративних об'єктів – це страхування цивільної відповідальності власників водогосподарсько-меліоративних об'єктів (страхувальників) за шкоду, завдану інтересам третіх осіб внаслідок виникнення природних і техногенних небезпек, що створюють економічні, соціальні та екологічні збитки. Екологічне страхування господарської діяльності на меліорованих землях – це страхування господарської діяльності на меліорованих землях від імовірних погодних, екологічних, економічних, організаційних та техногенних ризиків, що створюють економічні збитки, а також інструмент акумулювання коштів для фінансування як превентивних заходів, так і майбутнього покриття збитків, що виникають при настанні страхового випадку.

Враховуючи, що водогосподарсько-меліоративний комплекс є складною еколого-економічною системою, яка перебуває в стані ринкових трансформацій, в основу теоретико-методологічного підходу щодо управління екологічними, технічними, технологічними та погодними ризиками покладено ряд наукових принципів (системності, комплексності, превентивності, інформованості, прийняття ризику, мінімізації ризику, оптимальності, інтегрованості, адресності, доцільності зниження ризику, повноти та визначеності) (табл. 2). Принципи є методологічною базою для розробки теоретичного підходу щодо ідентифікації ризиків у системі водогосподарської діяльності на меліорованих землях, а також алгоритму запровадження системи екологічного страхування у водогосподарсько-меліоративний комплекс.

Основною метою етапу ідентифікації ризику є визначення складу (переліку) негативних випадків, які викликають погіршення якості навколишнього природного середовища і прямо або побічно (через погіршення) наносять економічний збиток об'єкту, який підлягає екологічному страхуванню (рис. 1).

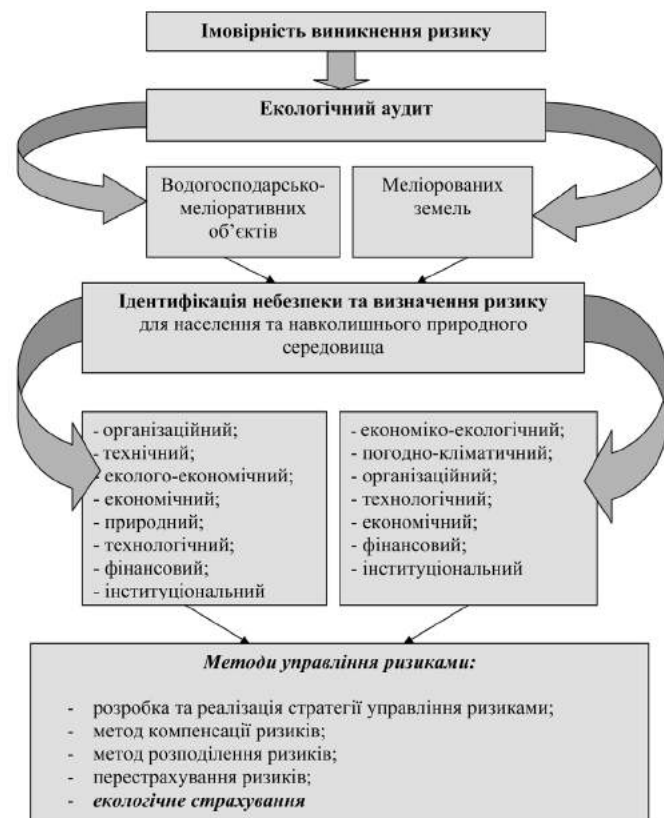
Рис. 1. Алгоритм ідентифікації ризиків у системі водогосподарської діяльності

Рис. 2. Алгоритм запровадження екологічного страхування ризиків у водогосподарсько-меліоративному комплексі

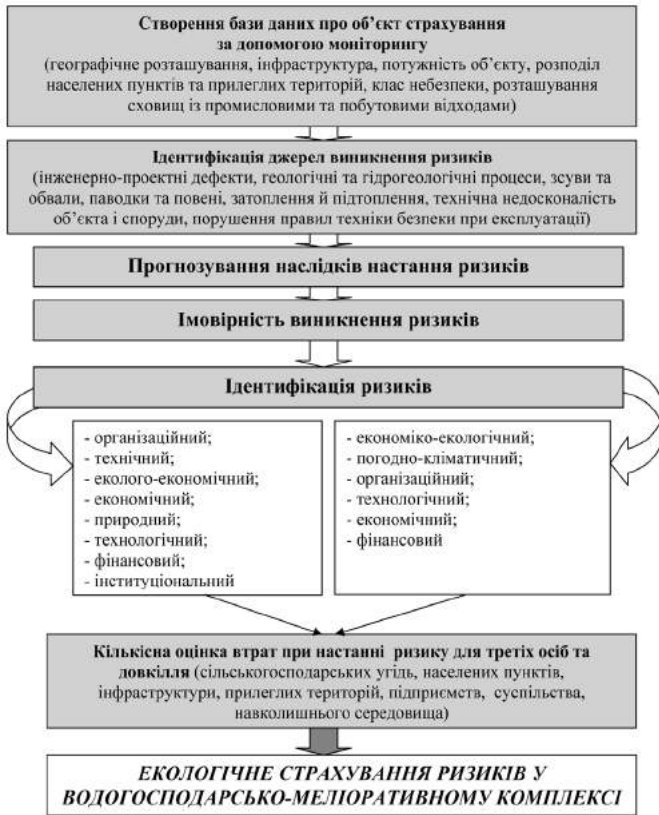

Рис. 3. Організаційно-економічний механізм запровадження екологічного страхування ризиків водогосподарської діяльності на меліорованих землях

Рис. 4. Модель процедури екологічного страхування в системі водогосподарської діяльності

На основі запропонованих принципів розроблено алгоритм запровадження системи екологічного страхування у водогосподарсько-меліоративний комплекс (рис. 2).

Дослідження довели, що реальний недостатньо збалансований стан водогосподарсько-меліоративного комплексу потребує розробки відповідного організаційно-економічного механізму запровадження екологічного страхування ризиків водогосподарської діяльності на меліорованих землях з метою мінімізації виникнення ризиків (рис. 3).

На основі вищенаведеного організаційно-економічного механізму запровадження екологічного страхування ризиків водогосподарської діяльності на меліорованих землях можна розробити модель процедури екологічного страхування в системі водогосподарської діяльності, складовими якої є:

- суб'єкти екологічного страхування;
- умови страхування;
- визначення еколого-економічних ризиків;
- визначення страхової суми, страхового тарифу, франшизи та страхової плати;
- укладання договору екологічного страхування на визначений термін;
- дії з боку суб'єктів договору екологічного страхування при настанні страхового випадку;
- припинення договору страхування (рис. 4).

ВИСНОВКИ

Таким чином, розроблений організаційний механізм запровадження страхування ризиків водогосподарсько-меліоративного комплексу та модель процедури страхування дасть змогу здійснювати безперервну процедуру екологічного страхування в системі водогосподарської діяльності з метою зниження імовірності настання страхових випадків та відшкодування збитків третім особам при виникненні еколого-економічних ризиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тринько Р. І. Страхування в системі економічної безпеки: [монографія] / Р. І. Тринько. – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – 328 с.
2. Мельник Л. Г., Шапочка М. К. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням: [підручник] / Л. Г. Мельник, М. К. Шапочка. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 759 с.
3. Батадеев В. Экологическое страхование – необходимый инструмент защиты окружающей среды / В. Батадеев // Финансы. – 2007. – № 11. – С. 42-45.
4. Віленчук О. М. Формування системи страхування екологічних ризиків: [монографія] / О. М. Віленчук. – Житомир: Вид-во ДВНЗ «Державний аграрний університет», 2007. – 260 с.
5. Дорогунцов С. Ризик надзвичайних ситуацій антропогенного і природного характеру / Дорогунцов С., Бутрим О. // Економіка України. – 2001. – № 4. – С. 68-73.
6. Ілляшенко І. О. Оцінка екологічних ризиків у великих містах України / І. О. Ілляшенко // Фінанси України. – 2010. – № 5. – С. 214-217.
7. Методы оценки экономических рисков / Е. В. Бережная, Т. А. Порожня, С. И. Куко-та: сб. науч. трудов СевКавГТУ, серия Экономика». – 2005. – № 5. – С. 145-154.
8. Мазур І. І., Шапіро В. Д. и др. Управление проектами / И. И. Мазур, В. Д. Шапиро. – М.: Высшая школа, 2001 – С. 875.

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС У БУДЬ-ЯКОМУ
ВІДДІЛЕННІ УКРПОШТИ 48382

UKRAINIAN JOURNAL ЕКОНОМІСТ

представлений у міжнародній
економічній наукометричній базі RePEc

**Архітектура
громадянського
суспільства**

**Сценарії та
альтернативи
соціально-економічного
розвитку**

**Ідеологія національного
протекціонізму**

АДРЕСА: 03049, м. Київ – 49, вул. Ползунова, 6
ТЕЛЕФОНИ: +38 (044) 332 41 09, +38 (097) 876 93 23,
+38 (066) 419 27 64
ЕЛЕКТРОННА ПОШТА: golian_v@ukr.net,
ukreconomist@ukr.net
САЙТ: <http://ua-ekonomist.com>